

แนวคิดอหิวาภาวะในปรัชญาเซนที่ปรากฏในสุนทรียศาสตร์ยูเก้น¹

จารุวิทย์ อุษมากรกุล²

(วันที่รับ: 23 ก.พ. 2568; วันที่แก้ไขเสร็จ: 29 เม.ย. 2568; วันที่ตอบรับ: 7 พ.ค. 2568)

บทคัดย่อ

บทความ แนวคิดอหิวาภาวะในปรัชญาเซนที่ปรากฏในสุนทรียศาสตร์ยูเก้น เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง แนวคิดอหิวาภาวะในสุนทรียศาสตร์เซนแบบญี่ปุ่น โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความหมายของ แนวคิดอหิวาภาวะในปรัชญาเซน 2) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดอหิวาภาวะในสุนทรียศาสตร์ ยูเก้น โดยใช้วิธีการดำเนิน วิจัยเชิงเอกสาร

จากการศึกษาพบว่า แนวคิดอหิวาภาวะในปรัชญาเซน คือสภาวะแห่งการก้าวข้ามมโนทัศน์ ทิวภาวะ หรือทิวทัศน์ มุ่งให้เห็นถึงความไม่มีตัวตน และการหลุดพ้นจากการยึดมั่นถือมั่น เพราะเห็นว่าสรรพสิ่งนั้น แท้จริงแล้วล้วน ว่างเปล่า และ เป็นหนึ่งเดียวกัน สภาวะการรับรู้ความจริงจึงแสดงออกถึงการมิได้ยึดมั่น ถือมั่น เห็นความเป็นเช่นนั้นเองของสรรพสิ่งที่ปรากฏ และสุนทรียภาพยูเก้น คือการรับรู้สุนทรียภาพลึกกลับอัน ไร้ขอบเขต แสดงถึงสภาวะความลึกกลับ คลุมเครือ ละเอียดย่อน ลึกซึ้ง ไม่ชัดเจน ไม่เปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา และแฝงถึงนัยยะบางอย่างมากกว่าสิ่งที่ปรากฏ โดยมีความสัมพันธ์ของแนวคิดอหิวาภาวะในปรัชญาเซนที่ปรากฏ คือ 1) ปฏิเสธระบบความคิด ภาษา และเหตุผล 2) ไร้รูปแบบและกฎเกณฑ์ 3) มุ่งให้ความสำคัญต่อความงาม ในธรรมชาติของสรรพสิ่ง และยอมรับแก่ความเป็นไปได้ทั้งหมด 4) มุ่งทลายวิธีคิดแบบทิวทัศน์ สุนทรียเจตคติ ของสุนทรียศาสตร์ ยูเก้น จึงสามารถที่จะยกระดับไปสู่ การรู้แจ้งของปัจเจกบุคคลเพื่อข้ามพ้นระบบเหตุผล

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ภาควิชาปรัชญา และศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เรื่อง “แนวคิดอหิวาภาวะในสุนทรียศาสตร์เซนแบบญี่ปุ่น” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปิยะมาศ ใจไผ่ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

² นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้เขียนหลัก, E-mail: Jaruwit_u@cmu.ac.th

กรอบความคิด หรือตรรกะที่ก่อให้เกิดการตัดสินใจในทางตรงกันข้ามแบบทวิภาวะ เพราะไม่มีข้อจำกัดได้อีกต่อไปที่จะให้นิยาม สุนทรียภาพและประสบการณ์ที่แท้จริง

คำสำคัญ: อทวิภาวะ, ปรัชญาเซน, ยูเก็น

Concept of Non-duality in Zen Philosophy as Present in The Aesthetics of Yugen ³

Jaruwit Usamakornkul ⁴

(Received: February 23, 2025; Revised: April 29, 2025; Accepted: May 7, 2025)

Abstract

The article concept of Non-duality in Zen philosophy as present in the aesthetics of Yugen is one part of the research on Concept of Nonduality in Japanese Zen Aesthetics. The objectives of this article are 1) to study the meaning of non-duality in Zen philosophy, and 2) to analyze non-duality concepts through Yugen aesthetics. The methodology used documentary research methods to explore relationships related to the concept of non-duality in Zen Philosophy.

The results indicated that the concept of Non-duality in Zen philosophy is a state of transcending dualistic conceptualizations. It aims to reveal the absence of self and the liberation from attachment, reflecting the understanding that all things are empty and unified as one. As a result, the perception of reality is manifested as non-attachment and the recognition of the intrinsic nature of all that appears. The Aesthetics of Yugen is an awareness of boundlessness that embodies the beauty of mystery, ambiguity, subtlety, and profound depth, transcending explicit definitions and interpretations. This aligns with the concept of non-dualism that appears in Yugen aesthetics as follows: 1) Rejects system of

³ This Academic article is Part of Studies in Master Degree, Program in Philosophy , Faculty of Humanities, Chiangmai University.

⁴ Master's Degree Student, Program in Philosophy, Faculty of Humanities, Chiangmai University.
Corresponding Author, E-mail: Jaruwit_u@cmu.ac.th

thought, language, and reason. 2) Unbound by form and rules. 3) Emphasize the beauty of nature and embracing infinite possibilities. 4) Transcending Duality which Finally, The Aesthetics of Yugen can elevate an individual's awareness toward enlightenment, transcending systems of reason, conceptual frameworks, and logic that impose binary judgments of duality, as there are no longer any constraints that seek to define true aesthetics and authentic experience.

Keywords: Non-duality, Zen philosophy, Yugen

1. บทนำ

พัฒนาการทางด้านสุนทรียศาสตร์ในปรัชญาตะวันตก ตั้งแต่สมัยคลาสสิก (The Classic Period) จวบจนปัจจุบัน การนิยามประสบการณ์สุนทรียภาพในรูปแบบทวิภาวะ (Duality) คือหนึ่งในเครื่องมือในการแยกประสบการณ์สุนทรียภาพ ที่ชี้ให้เห็นว่าอะไรคือประสบการณ์สุนทรียะ (Aesthetics Experiences) และต่างจากประสบการณ์ธรรมดาอย่างไร โดยแสดงให้เห็นประสบการณ์พิเศษหรือประสบการณ์ธรรมดาในชีวิตประจำวันนั้นแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง อันนำมาสู่การตัดสินลักษณะของคู่ตรงข้ามเชิงคุณสมบัติ โดยจะวางตนเองอยู่ระหว่างข้อตรงข้ามเสมอไม่ว่าทางใดทางหนึ่ง ว่าสิ่งนั้นแปลกแยกออกจากกัน และแตกต่างกันอย่างไร ภายใต้กรอบรสนิยมและความรู้สึกส่วนตัว โดยเฉพาะการกำหนดความงามในลักษณะคู่ตรงข้ามแสดงออกถึงรสนิยม (Taste) และอารมณ์ความรู้สึก (Emotions) กอปรกับวัตถุ (Objects), ภาษา (Languages), ความคิด (Thinking) และประสาทสัมผัสทั้งห้า (Sense Perceptions) ให้เห็นว่าประสบการณ์สุนทรียภาพนั้นสามารถตัดสิน และแยกออกจากกันได้ นำไปสู่การตีความคุณค่าที่แตกต่างกันไปในลักษณะด้านคู่ตรงข้าม เช่น ความงาม-ความน่าเกลียด, ความดี-ความเลว, ความฉลาด-ความโง่, สีดำ-สีขาว, ฯลฯ จะเห็นได้ว่าการให้ความหมายหรือนิยามศัพท์ เกิดขึ้นจากการตีความผ่านทัศนะมุมมองใดมุมมองหนึ่ง เมื่อกล่าวถึงสิ่งหนึ่งก็จะทราบถึงอีกสิ่งซึ่งอยู่ตรงข้าม สามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่งได้ตลอดเวลาเพื่อใช้ในการรับรู้ ระหว่างคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพจากความพึงพอใจของผู้รู้ (Subject) และสิ่งที่ถูกรู้ (Objects) รวมถึงคุณค่าของความงามอันนำไปสู่การแสดงออกทางศีลธรรมในทางปฏิบัติตามยุคสมัยแตกต่างกันไป สุนทรียเจตคติในขอบปรัชญาตะวันตกจึงอยู่ในลักษณะอรรถประโยชน์ เพื่อใช้ในการแสวงหาหลักการพื้นฐานยืนยันคำตอบสำหรับการแยกแยะความแตกต่างว่าสิ่งใดนั้นพึงงามหรือไม่ น่าเกลียดอย่างไร อันเป็นโลกทัศน์ด้านคู่ตรงข้ามแบบทวิภาวะหรือทวิลักษณ์ (Duality) (Richie Donald, 2007, pp. 15-27)

ในขณะที่หลักการของปรัชญาเซน (Zen) เห็นว่า กระบวนการคิดแบบทวิภาวะจะก่อให้เกิดการยึดมั่นถือมั่น การลุ่มหลงวัตถุกายภาพ สิ่งเหล่านี้ทำให้นุษย์ลุ่มหลงในคุณค่าความงาม เพราะเกิดการปรุงแต่งด้วยคติแบบทวิภาวะโดยมิทันรู้ตัว เนื่องจากกระบวนการของความคิด (Conceptualization) และอารมณ์ (Emotions) เป็นกระบวนการที่ทำให้เรารับรู้สิ่งต่าง ๆ ว่ามีแก่นสารและเป็นความรู้ที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ถูกนำมาใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายเฉพาะบางอย่าง เช่น สี รูปร่าง คุณสมบัติ ที่มนุษย์นั้นมีความรู้ที่ไม่เท่ากัน เป็นกิจกรรมทางจิตที่ปรุงแต่งภาวะต่าง ๆ ขึ้นมาภายใต้จินตภาพ การรับรู้ ตลอดจนความรู้สึก ซึ่งปรัชญาเซนมองว่าความจริงดังกล่าวเป็นเพียงแค่ ความจริงในระดับสมมติ มิใช่ความจริงสูงสุด ที่ทำให้เราเห็นผิดไปว่าทุกสรรพสิ่งนั้นล้วนมีแก่นสาร (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546, น. 84-85) สุนทรียเจตคติของเซนนั้นจึงมุ่งที่จะพยายามทำลายความคิดเชิง ทวิภาวะ (Duality) ให้ผู้รู้เข้าถึงความว่างจากการปรุงแต่งทางความคิดทั้งปวง เป็นภาวะแห่งความรู้สึกเรียบง่าย ไร้ตัวตน เป็นลักษณะการเข้าถึงสภาวะหนึ่งเดียวกับสรรพสิ่ง มิได้แยกออกจากกัน และเห็นความจริงที่เป็นเช่นนั้นเอง *ตถตา* คือสภาวะที่เข้าถึงความเป็นเช่นนั้นของธรรมชาติ มองเห็นความงามหรือสุนทรียทัศน์ในแบบเซนที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาวะของโลก ชีวิต สรรพสิ่งที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องเป็นหนึ่งเดียวกันตามลักษณะการคิดแบบองค์รวมภายในธรรมชาติ (อิสระ ตรีปัญญา, 2551, น. 56-57)

การคิดเช่นนี้เรียกได้ว่าเป็นวิธีคิดแบบอหิวาภาวะ (Non-duality) สภาวะสำคัญต่อการรับรู้สิ่งต่าง ๆ โดยไม่แบ่งแยกผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ การไม่มีอยู่ก็คือการมีอยู่ หรือการไม่มีอยู่ก็คือการมีอยู่ในขณะนั้นเช่นเดียวกันซึ่งแสดงออกถึง มิใช่การยืนยันหรือปฏิเสธการมีอยู่ของทั้งสองชั่ว เพราะมองว่าสรรพสิ่งทั้งสองชั่วนั้นล้วน เป็นหนึ่งเดียวกัน และ *ว่างเปล่า* มิใช่ความสุดโต่งทางใดทางหนึ่ง จวบจนนำไปสู่พัฒนาการทางด้านสุนทรียศาสตร์แบบญี่ปุ่น (ไคเซตซ์ ที. สุกุกิ, 2518, น. 57-58)

แนวคิดสุนทรียศาสตร์แบบญี่ปุ่นอันได้รับอิทธิพลจากปรัชญาเซนซึ่งแตกต่างจากสุนทรียศาสตร์ตะวันตก ที่เห็นว่าชีวิตกับธรรมชาตินั้นไม่ได้แยกออกจากกัน หากล้วนแต่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สุนทรียศาสตร์ และ ประเพณีการแสดงออกผ่านงานศิลปะของชาวญี่ปุ่น ไม่ได้มีเพียงคุณค่าในในลักษณะนามธรรม แต่ยังเป็นวิถีแห่งการปฏิบัติอันนำไปสู่การเข้าใจความจริงในธรรมชาติ เป็นการกระทำที่พัฒนาตนเอง และประสบการณ์สุนทรียภาพแบบญี่ปุ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ อันมีหลากหลายแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาเซนประกอบด้วย วะบิ-ซะบิ (Wabi-Sabi, 侘寂) ความงามของความไม่สมบูรณ์แบบ, อิคิ (Ikki, 粋) จิตสำนึกที่แจ้งต่อความงามอันธรรมดาสามัญ, โมโน โนะ อาวาระ (Mono no aware, 物の哀れ), ยูเก็น (Yugen, 幽玄) ความงามที่ลึกซึ้งและลึกลับ จากแนวคิดเหล่านี้เองเป็นแนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์เซนแบบญี่ปุ่น ใช้ในการอธิบายการรับรู้สุนทรียภาพที่แตกต่างกันไป (Ronald L. Boyer, 2020, pp. 09-11) ซึ่งไม่เพียงเกี่ยวข้องกับงานทางด้านศิลปะเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงวิถีคิด การดำเนินชีวิตประจำวันของทุกช่วงเวลา และการให้ความหมายแก่ธรรมชาติรอบตัวอย่างเป็นรูปธรรมสู่การปฏิบัติ กิจกรรมการใช้สมาธิในทุกขณะ อันเป็นบรรทัดฐานของความงามแบบญี่ปุ่นที่ให้คุณค่ากับความงามบนพื้นฐานความจริงแท้ในระบบของจักรวาล หมายถึงความงามเป็นธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงกาลเวลา ว่าในท้ายที่สุดทุกสรรพสิ่งย่อมกลับไปสู่ภาวะแห่งความไม่มี (วันสนันท์ ขุนพล, 2553, น. 62-65)

อย่างไรก็ตามงานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวข้องกับสุนทรียภาพความงามแบบญี่ปุ่น อาทิ วะบิ-ซะบิ (Wabi-Sabi), โมโนโนะ อะวะระ (Mono No Aware) แต่ยังไม่มียานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์แนวคิดอหิวาภาวะในสุนทรียศาสตร์ยูเก็นบนพื้นฐานปรัชญาเซน โดยเฉพาะสุนทรียภาพแบบยูเก็น (Yugen, 幽玄) หนึ่งในสุนทรียภาพแบบญี่ปุ่น (Japanese Aesthetics) เกี่ยวข้องกับการรับรู้สุนทรียภาพที่อยู่เหนือการให้คำนิยาม มีหลักการสอดคล้องกับแนวคิดอหิวาภาวะในปรัชญาเซน ที่สะท้อนให้เห็นถึงการมิได้แบ่งแยกความเป็นอหิวาภาวะ ว่าสิ่งใดที่ควรงามหรือไม่ หากแต่เป็นความงามที่ยากแก่การกล่าวถึง มิสามารถนิยามกำหนดได้ เพียงแต่สามารถที่จะรับรู้ถึงสุนทรียภาพดังกล่าวต่อความงามอันไม่สมบูรณ์แบบ ไม่ชัดเจน และไม่เปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา ยากแก่การใช้ภาษาในการอธิบาย แสดงออกถึงความรู้สึกอันลึกลับ ไม่ชัดเจน เหนือกรอบภาษาและความคิดทั้งปวง เป็นเครื่องมือสู่วิถีแห่งการรู้แจ้งพุทธภาวะแห่งตน (D. T. Susuki, 2019, p. 220) ฉะนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าแนวคิดอหิวาภาวะในปรัชญาเซนที่ปรากฏในสุนทรียศาสตร์ยูเก็น ควรค่าแก่การแสวงหาคำตอบถึงความสัมพันธ์ร่วมกัน ซึ่งแสดงออกถึงสุนทรียภาพแห่งภายใต้การดำเนินชีวิตประจำวันตามหลักการของปรัชญาเซน

3. ขอบเขตด้านข้อมูล

สำหรับเอกสารที่ใช้ในบทความวิจัยวิจัย ผู้วิจัยจะมุ่งเน้นศึกษาจากข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดอหิภาวะปรัชญาเซน และสุนทรียศาสตร์ยูเก็น จำนวน 4 เรื่อง ดังนี้

1. *Nonduality: a study in comparative philosophy* (R. Loy, 1947)
2. *The Zen of Yugen: Ineffable Mystery and Depth in Traditional Japanese Aesthetics* (Ronald L. Boyer, 2020)
3. *Zen and Japanese Culture* (Suzuki, D. T., 1959)
4. *A tractate on Japanese Aesthetics* (Donald Richie, 2007)

4. วิธีดำเนินการวิจัย

บทความแนวคิดอหิภาวะในปรัชญาเซนที่ปรากฏในสุนทรียศาสตร์ยูเก็น เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) จากการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ สื่ออิเล็กทรอนิกส์และวารสารที่เกี่ยวข้อง นำมาจัดระเบียบและวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปถึงความหมาย คุณค่าเบื้องหลัง ที่มาและหลักการร่วมกันของอหิภาวะในปรัชญาเซน ถึงหลักการสำคัญร่วมกันในการอธิบายถึงสุนทรียศาสตร์ยูเก็น ซึ่งรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นแล้วนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytic Description)

1. รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอหิภาวะในปรัชญาเซน (Non-duality of Zen) โดยเฉพาะในประเด็นความหมาย ธรรมชาติ และเป้าหมายของแนวคิด อหิภาวะบนหลักการสำคัญของปรัชญาเซน
2. รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสุนทรียศาสตร์ยูเก็น ในประเด็นความหมายคุณค่า เป้าหมายของความงาม ผ่านองค์ประกอบและสุนทรียภาพที่เกี่ยวข้องแบบญี่ปุ่น
3. วิเคราะห์อหิภาวะปรัชญาเซนในสุนทรียศาสตร์ยูเก็นภายใต้หลักการร่วมกันในประเด็นความหมายคุณค่า เป้าหมายของสุนทรียภาพ หลักการเรื่องอหิภาวะที่ปรากฏบนพื้นฐานของปรัชญาเซน
4. สรุปและตอบคำถามการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
5. นำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

5. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดอหิวา (Non-duality) ในปรัชญาเซนมีรากฐานมาจากแนวคิดทางพุทธศาสนาหายาน ที่เน้นการเห็นความเป็นหนึ่งเดียวของทุกสิ่ง และการละทิ้งการแบ่งแยกหรือคู่ตรงข้าม (Duality) เช่น ความดีและความชั่ว หรือสวรรค์และนรก เครื่องมือสำคัญต่อการอธิบายวิธีคิดแบบอหิวาในปรัชญาเซน คือ *ศุนยตา* หรือ *สุญญตา* โดยนำมาใช้อธิบายสถานะอันแท้จริงของสิ่งทั้งหลายถึงวิธีคิดแบบอหิวา (Non-duality) การเข้าถึงความจริงแห่งศุนยตาก่อให้เกิดภาวะอยู่เหนือความเป็นคู่และการตรัสรู้ เป็นสิ่งที่สามารถเข้าถึงได้โดยการเฝ้าจิต พงษ์พิณิจจุธรรมชาติของจิต ณ ตรงนี้ รู้แจ้งถึงพุทธภาวะแห่งตน ศุนยตา และจิตทำหน้าที่เหมือนกัน เป็นสิ่งที่ขาดไปไม่ได้ทั้งคู่ ล้วนทำให้เข้าใจว่าศุนยตาเป็นมูลฐานแห่งความเปลี่ยนแปลง และจิตเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้น (ปีเตอร์ เดลลา สันตินา, 2561, น. 196) แนวคิดนี้เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสุญญตาหรือศุนยตา รวมถึงวิชาวิธีของปรัชญามัธยมกะของนาการชุน เป็นเครื่องมือเพื่อให้รู้แจ้งว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีความเชื่อมโยงและไม่สามารถแยกออกจากกันได้ แม้ว่าผู้คนจะมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะที่แยกจากกันในชีวิตประจำวันก็ตาม โดยความหมายทั่วไป อหิวา (Non-duality) คือสภาวะสำคัญต่อการรับรู้สรรพสิ่ง โดยไม่แบ่งแยกผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ การไม่มีอยู่ก็คือการมีอยู่ หรือการไม่มีอยู่ก็คือการมีอยู่ในขณะนั้นเช่นเดียวกันซึ่งแสดงออกถึง มิใช่การยืนยันหรือปฏิเสธการมีอยู่ของทั้งสองชั่ว เพราะมองว่า สรรพสิ่งทั้งสองชั่วนั้นล้วน *เป็นหนึ่งเดียวกัน* และ *ว่างเปล่า* มิใช่ความสุดโต่งทางใดทางหนึ่งที่พึงต้องยึดถือ (ไคเซตซ์ ที. สุกุจิ, 2518, น. 57-58)

เมื่อไม่เกิดการแบ่งแยกระหว่างผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ หรือ เมื่อไม่มีอหิวาใดหลงเหลืออยู่ในจิต นั้นหมายถึง จิตยังถึงภาวะที่เป็นความหลุดพ้น อิศระจากการยึดถือทั้งปวง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า จิตเป็น *ตมตา* คือมันเป็นเช่นนั้นเอง พุทธภาวะหรือความหลุดพ้นของเซนก็เป็นไปในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ ความหลุดพ้นหมายถึงการทำลายความคิดที่วางอยู่บนพื้นฐานของอหิวา ไม่มีอะไรเกิดขึ้นและมีอยู่แยกจากจิต ถ้ามันก็เป็นเพียงภาพสะท้อนของจิตเท่านั้นเอง อหิวา (Non-duality) จึงแสดงออกถึงสภาวะแห่งความจริงในการรับรู้สรรพสิ่ง โดยไม่ยึดมั่นถือมั่น ก้าวข้ามมโนทัศน์ ความเป็นคู่ตรงกันข้าม ไม่แบ่งแยกผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ มิใช่การยืนยันหรือปฏิเสธการมีอยู่ของทั้งสองชั่ว เพราะมองว่าทั้งสองชั่วนั้นล้วนว่างเปล่า ตามหลักการของปรัชญาเซน เข้าใจว่าทุกสิ่งมีความเป็นอนิจจัง (ไม่ถาวร) และไม่มีตัวตนที่แท้จริง การเข้าใจในธรรมชาติของความว่างเปล่าจึงเป็นหนทางสู่การหลุดพ้นจากกรอบคิดแบบอหิวา และเป็นการสำนึกรู้ในตัวเอง (Self-Consciousness) (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546, น. 321)

ดังวิชาวิธีของปรัชญามัธยมกะ เห็นว่าปรากฏการณ์ทั้งปวงเป็นสิ่งที่ไร้แก่นสาร แต่ล้วนเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน มิได้แปลกแยกออกจากกันโดยสิ้นเชิง เนื่องจากทุกสรรพสิ่งนั้นมิได้อยู่ได้เพราะอาศัยการรวมกันของสาเหตุและเงื่อนไข สิ่งที่ยึดอาศัยกันและสัมพันธ์กันนั้นจะมีความหมายได้ก็ต่อเมื่อมีความสัมพันธ์กับความต่าง และความต่างจะมีความหมายได้เมื่อมีความสัมพันธ์กับความเหมือน หากไม่มีแนวคิดเรื่องการมีอยู่ การไม่มีอยู่ก็ไร้ความหมาย ทุกสรรพสิ่งล้วนอาศัยหลักการเดียวกัน เป็นสิ่งที่อิงอาศัยกันและกัน ศุนยตาก็คงมิใช่สิ่งที่มีอยู่

จริงในทางอภิปรัชญา คำกล่าวว่าคุณยตา เป็นเพียงโวพจน์ของปฏิจจสมุปบาทและทางสายกลาง เนื่องจากว่าทุกสรรพสิ่งที่มีอยู่ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มิเจือปน เป็นเหตุปัจจัยซึ่งเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน เป็นดังสิ่งสัมพันธ์และเป็นความต่างในเวลาเดียวกัน เพื่อเป็นเครื่องมือสู่การค้นพบความเป็นอิสระ หลุดพ้นจากทุกข์ หมายถึงการบรรลุปันทางเลือกหรือความเป็นคู่แห่งการมีอยู่และไม่มีอยู่ ซึ่งเป็นอริชา ความเหมือนและความต่างทางสายกลางก็ได้หมายถึงสิ่งที่อยู่ระหว่างสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่ง เปรียบดังภาวะที่ไม่มีดิน ไม่มีน้ำ ไม่มีไฟ ไม่มีลม ไม่มีการเกิด ไม่มีการดับ ไม่อาจอธิบายได้ว่ามีอยู่หรือมิได้มีอยู่ หรือทั้งมีอยู่หรือไม่มีอยู่ เป็นเครื่องมือแห่งประสบการณ์ที่จะแสดงถึงสัมพันธ์ภาพของปรากฏการณ์ทั้งปวง หากแต่การมีอยู่เองนั้นย่อมนำไปสู่การไม่มีอยู่ของสิ่งที่มีอยู่ซึ่งล้วนนำไปสู่คุณตา ซึ่งหมายถึงการไม่มีจุดเริ่มต้น ไร้การแบ่งแยก ไม่มีการเกิดหรือดับ คุณตาปฏิจจสมุปบาท ทางสายกลางหรือนิพพาน จึงล้วนเป็นหลักการพื้นฐานสู่ความเข้าใจแนวคิดอทวิภาวะ (Non-duality) (ปีเตอร์ เดลลา สันตินา, 2561, น. 154-173)

จึงทำให้เห็นว่า อทวิภาวะ (Non-duality) บนหลักการของพุทธปรัชญาเซนนั้นล้วนว่างเปล่าจากการบัญญัติทั้งสิ้น (Empty of predication) หมายถึงการที่สัจธรรมล้วนเป็นคุณตา ความจริงสูงสุดไม่สามารถถูกกำหนด อธิบาย จำกัดด้วยคำพูดหรือแนวคิดใด ๆ เป็นเพียงความจริงในระดับสมมติสัจจะ เพราะการกล่าวถึงสัจธรรมหรือยืนยันผ่านแนวคิดต่าง ๆ นั้นย่อมเป็นการนำแนวคิดไปทับทบบนสิ่งที่เราได้รับรู้จากประสบการณ์ ทวิภาวะ แบ่งแยกระหว่างกระบวนการความคิดและสิ่งที่เป็จริงในตัวของมันเอง ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงความจริงได้อย่างแท้จริง รวมถึงการอธิบายแนวคิดอทวิภาวะนั้นไม่ใช่การยืนยันหรือปฏิเสธการมีอยู่ของแนวคิดอทวิภาวะ (Non-duality) ในตัวเอง หากแต่เป็นเครื่องมือต่อการขจัดความยึดมั่นถือมั่นอวิชชาทั้งหลาย (ความหลงผิด) จากการคิดที่แบ่งแยกระหว่าง ตัวตน (Self) และ สิ่งอื่น และเข้าใจว่าแท้จริงแล้วสิ่งทั้งหมดเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างสิ่งต่าง ๆ ในความเป็นจริง ธรรมชาติของสรรพสิ่งล้วนเปลี่ยนแปลง จึงไม่เป็นนิรันดร์ (David R. Loy, 1947, pp. 192-196)

ยูเก็น (Yugen) เป็นแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ที่แยกออกจากสุนทรียศาสตร์แบบพุทธของญี่ปุ่นไม่ได้ในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของเซน อย่างไรก็ตามในแง่ของที่มาอันมีความแตกต่างจากพุทธศาสนาในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีต้นกำเนิดมาจากการเผยแพร่คำสอนของพุทธศาสนาจากประเทศจีนที่เข้าสู่ประเทศญี่ปุ่น ตามประวัติศาสตร์คำว่า ยูเก็น (Yugen, 幽玄) หรือ ยูฉวน (yu-shuan) เดิมได้รับมาจากคำวลีประเทศจีน โดยมีความหมายดั้งเดิมหมายถึง ความลึกซึ้งและความลึกลับ (Rheingold, 1988, p. 85) ที่ได้รับอิทธิพลอย่างลึกซึ้งจากลัทธิเต๋า ปรากฏอยู่ในบทนำภาษาจีนของ โคคินชู (Kokinshu, 905) เป็นคำที่ถูกใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณ

ตลอดหลายศตวรรษก่อนที่เซนจะเดินทางมาถึงญี่ปุ่นจากจีน แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของจีนเกี่ยวกับ ยูเก็น (Yugen) ได้มีการพัฒนาเมื่อถูกนำเข้ามายังญี่ปุ่น ผ่านความเชื่อมโยงกับพุทธศาสนานิกายเทนได (Tendai) (Ronald L. Boyer, 2020, pp. 13-14) และอิทธิพลลัทธิวิญญาณนิยม (Animism) จากศาสนาชินโตที่ความมีเชื่อเรื่อง วิญญาณ ภูตผี หรือสิ่งลึกลับ ในยุคสมัยคามาคุระ (1185-1333) ผสมผสานกับอิทธิพลคำสอนของพุทธปรัชญาเซนเกี่ยวกับ ความว่าง (Emptiness) และ ความสงบเงียบ (Tranquility)

ที่ว่าทุกสรรพสิ่งนั้นล้วนว่างเปล่า ทุกสรรพสิ่งนั้นล้วนไม่คงทนถาวร ไม่มีสิ่งใดให้พึ่งยึดมั่นถือมั่นอีกต่อไป ความจริงสูงสุดนั้นอยู่เหนือการอธิบายผ่านคำพูดและภาษา เหนือคำบรรยาย ได้รับการบูรณาการเข้าไปด้วยความหมายของยูเก็น จึงเริ่มนำไปสู่การพัฒนาความหมายที่ลึกซึ้ง และกล่าวถึงรับรู้ประสบการณ์สุนทรียภาพอันลึกลับ (Yanze Li and Quanhong Jiang, 2023, p. 4)

ในช่วงยุคกลางญี่ปุ่น ความหมายของยูเก็น ถูกเผยแพร่โดย ซาโจ (Saicho, 767–822) ผู้ที่ได้รับอิทธิพลความคิดจาก จื่ออี้ (Zhiyi, 538–597) ซึ่งเป็นผู้ตีความแนวคิดของพุทธศาสนาอินเดียใหม่ผ่านคัมภีร์ *ลัทธิธรรมปุณฑริกสูตร* (*Saddharmapundrika Sutra* หรือ *Lotus Sutra*) ทำให้แนวคิดดั้งเดิมของอินเดียสามารถเข้าถึงและเข้าใจได้ในบริบทของจีน ปรากฏงานเขียนที่ชื่อว่า *เทียนไถมหาสติปัฏฐาน* (*Tiandai Mahasikhan*) คำว่า ชิคัน (Shikan) ซึ่งเป็นต้นธารของเซนในญี่ปุ่น ที่กล่าวถึงการไม่แบ่งแยกระหว่าง ผู้รับรู้ กับวัตถุแห่งการรับรู้ (Experiencer and Object of experience) หรือระหว่าง ผู้มองเห็นกับสิ่งที่ถูกมองเห็น (The seer and The seen) โดยคำว่า ชิคัน เป็นการออกเสียงภาษาญี่ปุ่นของคำจีนที่แปลมาจากแนวคิดทางพุทธศาสนาของอินเดียคือ สมถะ-วิปัสสนา (Samatha-Vipassana) ซึ่งสมถะ (Samatha) หมายถึงความสงบนิ่งแห่งจิต และวิปัสสนา (Vipassana) หมายถึง ปัญญาหยั่งรู้ เป็นหลักการปฏิบัติสมาธิในพุทธศาสนาแห่งการเพ่งพินิจที่มุ่งไปยังวัตถุแห่งการรับรู้ในชีวิตประจำวัน นำไปสู่การให้ความหมายของ ความลึกซึ้ง (Depth) ถึงสุนทรียภาพยูเก็น ที่ไม่ใช่ความลึกซึ้งในเชิงทวิลักษณ์ (Dualism) หรือการแสวงหาแก่นแท้ (Essences) ของสิ่งต่าง ๆ แต่เป็นการเน้นย้ำถึงหลักปฏิบัติของเทนไดที่ว่า ผู้พินิจไม่ได้แยกออกจากวัตถุแห่งการพินิจในท้ายที่สุด กล่าวคือ เมื่อจิตสงบนิ่งจนถึงจุดหนึ่ง ความเจียบสงบ จะเปลี่ยนผ่านไปสู่ การหยั่งรู้ปัญญา ซึ่งเป็นหัวใจของแนวคิดเกี่ยวกับสมาธิในพุทธศาสนา ยูเก็น (Yugen) จึงเริ่มวิวัฒนาการกลายเป็นแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์แบบญี่ปุ่นที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง เป็นประสบการณ์อันละเอียดอ่อนของชาวญี่ปุ่น ที่มีอาจจะกล่าวพรรณนาหรือใช้เหตุผลในการอธิบายได้ (Ronald L. Boyer, 2020, pp. 13-19)

ความหมายทั่วไปเมื่อกล่าวถึงสุนทรียภาพยูเก็น (Yugen Aesthetics) เกิดขึ้นจากคำประสมสองคำ โดยคำว่า ยู (Yu) ในญี่ปุ่นหมายถึง เจียบสงบ, ลึกลับ, ลึกซึ้ง, เงามืด, ความมืดมนหรือความคลุมเครือ ยากแก่เห็นอย่างชัดแจ้งเป็นรูปธรรมหรือยากแก่การรับรู้ในเชิงประจักษ์ และเก็น (Gen) แปลว่า ความมืดหรือความสลัว หมายถึงการรับรู้ถึงบางสิ่งที่ลึกซึ้งเกินกว่าจะเข้าใจ ไร้ขอบเขตหรือข้อกำหนด บ่งบอกถึงความลึกซึ้ง ลึกลับ สองคำดังกล่าวกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของคำอธิบายสุนทรียภาพแบบยูเก็น (Yugen) เพื่อชี้ให้เห็นถึงความจริงอันไร้ขอบเขต ถึงความรู้สึกที่ไม่แน่นอน และยากแก่การอธิบาย (Yanze Li and Quanhong Jiang, 2023, p. 4) ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านให้คำนิยามศัพท์ถึงสุนทรียภาพยูเก็นไว้ดังนี้

โดเซตซ์ ที. สุกุกิ (D.T. Susuki, 1973) ได้อธิบายถึงสุนทรียภาพยูเก็น (Yugen) หมายถึง *ความคลุมเครือที่มีอาจหยั่งถึง* (*Cloudy impenetrability*) ซึ่งบางครั้งคำว่ายูเก็น (Yugen) ก็ถูกเรียกเป็นคำว่า เมียว (Myo, 妙) หรือเก็นเมียว (Genmyo, 玄妙, hsuan-miao ในภาษาจีน) เป็นแนวคิดสำคัญในสุนทรียศาสตร์และปรัชญาเซนของญี่ปุ่น สะท้อนถึง ความคลุมเครือ (Obscurity), ไม่อาจเข้าใจได้ (Unknowability) และลึกลับ (Mystery) เป็นภาวะหรือคุณสมบัติที่มีอาจสามารถรู้หรือเข้าใจได้ทั้งหมด ซึ่งอยู่เหนือการหยั่งถึงด้วยปัญญา ไม่สามารถ

วิเคราะห์แบบวิภาษวิธีหรือกำหนดด้วยความหมายที่ชัดเจนได้ แต่ก็ได้หมายถึงว่าจะไม่สามารถรับรู้ได้เลย เพียงแต่เราสามารถที่จะรับรู้สุนทรียภาพ ณ ตรงนั้นได้ แต่ไม่สามารถอธิบายด้วยภาษาได้อย่างชัดเจนต่อความจริงที่ปรากฏต่อประสบการณ์ของมนุษย์ เปรียบเสมือนความมืดมิดที่บดบังซ่อนอยู่ภายในเมฆ ถึงแม้จะมองไม่เห็น แต่ก็สามารถสัมผัสรับรู้ได้ว่าเมฆนั้นปรากฏอยู่ เป็นประสบการณ์สุนทรียภาพที่มีอาจอธิบายได้ว่าเป็นเช่นไร แม้ว่าการใช้เหตุผลหรือสติปัญญาจะยังไม่สามารถอธิบายประสบการณ์ดังกล่าวได้ก็ตาม แต่ความรู้สึกถึงความขุ่นมัว คลุมเครือ หรือไม่สามารถที่จะระบุได้นั้นเป็นลักษณะเฉพาะของความรู้สึกถึงสุนทรียภาพแบบยูเก้นที่ย่อมมีอยู่ ซึ่งล้วนปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวัน

ฮาวเวิร์ด ไรเอนโกลด์ (Howard Rheingold, 1981) กล่าวว่า ยูเก้น คือการตระหนักรู้ถึงจักรวาลที่กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกลึกซึ้งและลึกลับเกินบรรยาย มักเชื่อมโยงกับปริศนาและความเป็นไปไม่ได้โดยปรากฏเป็นอารมณ์ที่อธิบายไม่ได้และขาดเหตุผลที่จะบรรยายออกมาตรง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายของ โยชิโนริ โอนิชิ (Yoshinori Onishi, 1948) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า ยูเก้น คือสุนทรียภาพที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกทางเหนือลิ้น ความจริงอันลึกซึ้งที่ความรู้สึกที่มีพรรณนาได้อย่างลึกซึ้งต่อประสบการณ์ตรงหน้า รวมถึง อาร์เธอร์ วาเลย์ (Arthur Waley, 1919) ยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ยูเก้น หมายถึงสิ่งที่อยู่เหนือการพรรณนา ที่มีความละเอียดอ่อน ไร้ความชัดเจน ซึ่งยากเกินที่จะเข้าใจและอธิบายอย่างชัดเจน เป็นความรู้สึกถึงความสง่างามเช่น การชมท่วงท่าของผู้แสดงละครโนห์ (Noh Drama) ชมพระอาทิตย์ตกหลังเนินเขาที่ปกคลุมไปด้วยดอกไม้ เดินเตร่อย่างไร้จุดหมายผ่านป่าอันกว้างใหญ่ ยืนบนชายฝั่งและชมเรือหายไปในหลังเกาะห่างไกล โดยนักดนตรีและนักกวีเซอามิ โมโตกิโยะ (Zeami Motokiyo, 1363-1443) จากชุดคำอธิบายความหมาย สุนทรียภาพยูเก้น เปรียบเสมือนสุนทรียภาพที่เหนือเกินความสามารถของมนุษย์ที่จะอธิบายด้วยถ้อยคำ หากแต่สามารถที่จะรับรู้ได้ด้วยจิตใจ ไม่สามารถที่จะแสดงออกมาได้อย่างตรงไปตรงมาด้วยคำพูด เปรียบดังการเห็นเมฆที่กำลังปกคลุมดวงจันทร์ หรือหมอกในฤดูใบไม้ร่วงที่ปกคลุมป่าไม้สีแดงสดบนภูเขา ภายใต้สภาวะเหล่านั้น ทำให้เห็นว่าสุนทรียภาพยูเก้นล้วนมีความหมายถึงนัยยะบางอย่าง แต่ก็ยากที่จะอธิบายว่าเป็นความรู้สึกเช่นไร (Donald Keene, 1969, p. 298)

จากคำนิยามดังกล่าวข้างต้น ยูเก้น (Yugen) ได้สะท้อนหนึ่งในคุณลักษณะสำคัญถึงงานศิลปะเซนคือ *ความลุ่มลึกอย่างไร้ขอบเขต (Subtle Profundity or Deep Reserve/ No bottom)* อันแสดงถึงสภาวะของความลึกลับ คลุมเครือ ละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง ไม่เปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา และแฝงถึงนัยยะบางอย่างมากกว่าสิ่งที่ปรากฏ สามารถเห็นได้ชัดในงานศิลปะเซน หรืองานจิตรกรรมแบบเซน ที่ไม่มีรูปแบบเป็นกรอบกำหนดความหมายที่ชัดเจน มักจะมีลักษณะที่หม่นหมอง สันโดษ และความมืดสลัว แม้จะใช้รูปทรงที่ใช้ในภาพอาจดูเรียบง่าย แต่สิ่งที่ปรากฏในนั้นกลับไม่ได้เปิดเผยอย่างชัดเจน เพราะภายในภาพจิตรกรรมต่าง ๆ นั้นล้วนมีสิ่งที่ไม่มีความชัดเจนและไร้ที่สิ้นสุดซ่อนอยู่ การตัดสินใจด้วยประสบการณ์เพียงชั่วครู่จึงมีอาจตอบได้อย่างแนชัดด้วยเหตุผลหรือภาษาว่าสุนทรียภาพ ณ ขณะนั้นคืออะไร แต่ภายในสิ่งที่ไม่ได้ถูกวาดหรือไม่ได้ถูกกล่าวถึงโดยตรงนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่เรียกว่า ความลึกลับอย่างไร้ขอบเขต ความลึกซึ้งที่ไม่อาจวัดได้ และในความลึกซึ้งนี้ยังมีความมืดแฝงอยู่ ยังรับรู้ถึงสิ่งนี้ได้ (Sin'ichi Hisamatsu, 1971, pp. 33-34)

สุนทรียศาสตร์ยูเก็น (Yugen Aesthetics) ถูกกล่าวถึงเป็นครั้งแรกจากการวิพากษ์บทกวีวากะ (Waka Poetry) ภายในวรรณกรรมญี่ปุ่นคลาสสิกโดยฟูจิوارะ โนะ ชุนเซ (Fujiwara no Shunzei, 1114-1204) เป็นกวีและนักเขียนที่มีบทบาทสำคัญในช่วงปลายสมัยเฮอัน (Heian) และต้นสมัยคามาคูระ (Kamakura) เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการวางมาตรฐานความงามทางวรรณศิลป์ของญี่ปุ่น ชุนเซ ได้เชื่อมโยงรูปแบบบทกวีญี่ปุ่น (Uta) เข้ากับวิถีคิดของพุทธศาสนาทำให้ ยูเก็น มีความหมายโดดเด่นที่สื่อถึงลักษณะของ ความไม่แน่นอนของความหมาย (Indeterminacy of meaning) และ มิติแห่งความลึกซึ้ง (Dimension of depth) จึงได้กำหนดแนวคิดของยูเก็นให้เป็นหนึ่งในเกณฑ์สำคัญของบทกวี (Ronald L. Boyer, 2020, pp. 16-17) โดยชุนเซ ได้กล่าวถึงยูเก็นว่าเป็นคุณสมบัติของบทกวีที่แสดงความงามอันลึกซึ้ง ที่บ่งชี้ถึงความลึกซึ้ง หรือสถานการณ์ที่ไม่สามารถอธิบายด้วยคำพูดหรือภาษาได้ ต้องการที่จะถ่ายทอดสุนทรียภาพ ความลึกซึ้ง และความรู้สึกที่เกินกว่าการอธิบายอย่างชัดเจน การใช้คำที่กระตุ้นจินตนาการ มากกว่าการอธิบายตรง ๆ เช่น การพูดถึงใบไม้ร่วงแทนความเศร้า เพื่อให้ผู้อ่านสัมผัสได้ถึงสุนทรียภาพซึ่งอยู่เหนือคำพูดหรือคำอธิบายผ่านภาษา เป็นประสบการณ์สุนทรียภาพที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้ (Yanze Li and Quanhong Jiang, 2023, p. 55)

แนวคิดสุนทรียศาสตร์ยูเก็น ไม่เพียงแต่มีบทบาทต่องานวรรณกรรม แต่ยังมีบทบาทสำคัญต่อละครโนห์ (Noh Drama) ศิลปะการแสดงชั้นสูงของญี่ปุ่น โดยเซอามิ โมโตกิโยะ (Zeami Motokiyo, 1363-1443) บุคคลสำคัญในละครเด่นรำคลาสสิกของญี่ปุ่น เกี่ยวกับการแสดงละครโนหลายเรื่องผ่านการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก ในการพัฒนาความหมายของสุนทรียภาพยูเก็น ว่าเปรียบดังความเงียบและการเคลื่อนไหวที่สง่างามเพื่อสื่อถึงสิ่งที่อยู่เหนือคำพูด ท่วงท่าการแสดงออกอันมีนัยยะสำคัญสู่การตีความสุนทรียภาพที่ไม่สามารถอธิบายได้ เซอามิ โมโตกิโยะ ได้เปรียบเทียบการรับรู้สุนทรียภาพยูเก็นนั้นเสมือนการเป็นหนึ่งเดียวกับการแสดงที่ประสบการณ์นั้นเปิดเผยแก่ผู้แสดง สะท้อนถึงสุนทรียภาพยูเก็น ทำให้บางครั้งละครโนห์เปี่ยมไปด้วยความน่าสนใจอันลึกซึ้ง ที่ผู้ชมรับรู้สุนทรียภาพอันลึกซึ้งนอกเหนือจากการแสดง และหลุดพ้นจากขอบเขตของเวลาและสถานที่ผ่านการเล่าเรื่องราวของตัวละครที่กำลังแสดง ซึ่งมีสุนทรียภาพแบบยูเก็นซ่อนอยู่ (Yanze Li and Quanhong Jiang, 2023, p. 55) เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์สุนทรียภาพยูเก็น แก่นแท้ของการสร้างสรรค์งานศิลปะที่ก่อให้เกิดประสบการณ์สุนทรียะ ผ่านงานศิลปะ และกลายเป็นอุดมคติหลักของการเขียนวรรณกรรมและบทกวีในช่วงยุคกลางของญี่ปุ่น คือการแสวงหาความสามารถในการถ่ายทอดทัศนะของนักกวีหรือนักแสดงใช้ความหมายของคำในการสื่ออารมณ์ และความหมายแฝงของคำ จนถ่ายทอดออกมาเป็นสุนทรียภาพให้แก่ผู้ชมรับรู้ได้แต่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลหรือคำพูด แม้ว่าการสัมผัสถึงความรู้สึกแท้จริงของมนุษย์สามารถที่จะรับรู้ถึงสุนทรียภาพยูเก็นได้ แต่การแสดงออกถึงการตระหนักรู้โดยตรงไปตรงมา สามารถสื่อได้เพียงโดยนัยเท่านั้น ล้วนเป็นความจริงในระดับโลกียะ ซึ่งความจริงสูงสุดนั้นอยู่เหนือความคิดหรือจินตนาการ ประสบการณ์ทางอภิปรายถึงสุนทรียภาพยูเก็นนั้นจึงมุ่งให้เห็นถึง *ความไม่มีตัวตน* และ การหลุดพ้นจากทวิลักษณ์เป็นองค์ประกอบพื้นฐาน การตัดสินใจว่าสิ่งใดนั้นงามหรือไม่จึงเป็นเรื่องที่ยากจะอธิบาย และหากยึดมั่นต่อความจริงในเชิงประจักษ์ ก็ยากที่จะทราบถึงสุนทรียภาพยูเก็น (SCJ. Gregg, 2017, pp. 10-18)

การค้นพบประสบการณ์สุนทรียภาพยูเก็น มิได้มีเพียงการอธิบายผ่านงานศิลปะเพียงอย่างเดียว แต่ยังสามารถค้นพบได้ในอีกหลายมิติภายในชีวิตประจำวันธรรมดาของมนุษย์และทุกสรรพสิ่ง เช่น การรับชม ภาพวาดจิตรกรรมทิวทัศน์ญี่ปุ่น (Landscape Painting or Splashed ink landscape) หรือแม้กระทั่ง การชมสวนคาเรซันซุยุ (Zen Dry Garden) การเผชิญกับความจริง ณ ตรงหน้า ที่ก่อให้เกิดสุนทรียภาพ ซึ่งในบางครั้งเราสามารถที่จะรู้สึก รับรู้ได้ แต่ไม่สามารถที่จะใช้ภาษามาอธิบายให้ผู้อื่นได้ จุนอิชิโร ทานิซากิ (Junichiro Tanizaki) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง เอิรเงาสลัว (Inpraise of Shadows) ว่า สุนทรียภาพของความงาม ก็สามารถพบได้แม้กระทั่งแสงเงาที่มีดสลัว (Dim) ที่ความงามนั้นมีได้มีอยู่ในวัตถุเพียงสิ่งเดียว แต่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยให้เกิดการกระทบของแสง เงาความมืดและวัตถุ ต่อการรับรู้ความงามตรงหน้าแสงเงาสลัวที่มีอาจบรรยายความรู้สึกนั้นได้ด้วยคำพูด เป็นสุนทรียภาพแห่งความน่าฉงน (จุนอิชิโร ทานิซากิ, 2561, น. 45) อีกทั้งการชมสวนคาเรซันซุยุ (Zen Dry Garden) ในรูปแบบสวนแห้ง ซึ่งเป็นภูมิทัศน์ญี่ปุ่นขนาดเล็ก ที่สร้างจากหินและทรายสีขาว ซึ่งรวมถึงสนามหญ้าที่โดดเด่นหลายแห่ง เช่น วัดไดโตะกุจิ (Daitokuji), วัดเมียวชินจิ (Myoshinji) และเรียวันจิ (Ryoan-ji) ในความพยายามที่จะถ่ายทอดความสำคัญของชีวิตให้กับผู้ชม นักออกแบบได้ใช้ลานที่ว่างเปล่าเพื่อเป็นตัวแทนของทุกสิ่งในโลกผ่านการจัดเรียงหินและลวดลายของทราย สีขาว (SCJ. Gregg, 2017, pp. 21-23) ที่สวนเขานั้นจะไม่มีลักษณะที่เหมือนเดิม ไม่สิ้นสุด และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จากการปฏิบัติวิปัสสนาในทุกขณะของการทำกิจวัตรประจำวัน ความสะอาดลานวัดและจัดวางสวน พระเซนสามารถฝึกสติและตื่นรู้สภาวะต่าง ๆ ของจิตในปัจจุบันขณะ ในการจัดเรียงหินก้อนแล้วก้อนเล่าอย่างพิถีพิถันเพื่อบ่งบอกถึงความไม่เที่ยงของทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติ จากการถ่ายทอดงานยูเก็น มักจะสอดแทรกอยู่ในศิลปะเซน ท้ายที่สุดเพื่อที่จะเห็นแจ้งสัจธรรมว่า ทุกสรรพสิ่งล้วนว่างเปล่า เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังที่ อาเทอร์ เอช ธอร์นบิลล์ (Arthur H. Thornbill, 1993, p. 52) ได้กล่าวอธิบายลักษณะสำคัญของสุนทรียภาพแบบยูเก็นนั้นสามารถเกิดขึ้นได้เป็นลำดับ 3 ลักษณะสำคัญที่ทำให้เห็นถึงความหมายทางด้านสุนทรียศาสตร์และทางด้านอภิปรัชญาของสุนทรียภาพยูเก็นไว้ ดังนี้

1) ความแตกต่างสภาวะแห่งการรับรู้ของจิต (The Conventional clarity of differentiating consciousness) คือความแตกต่างของสภาวะแห่งการทำสมาธิที่จะพัฒนาไปสู่การรับรู้ความจริงสูงสุด การรับรู้ที่แยกแยะสิ่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกในกระบวนการที่จิตใจรับรู้โลกในรูปแบบที่สามารถแยกแยะได้อย่างชัดเจนแบบทวิภาวะ ทำให้เห็นว่าสิ่งหนึ่งนั้นแตกต่างจากสิ่งหนึ่งอย่างไร และสามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลหรือภาษา เช่นในลักษณะรูปธรรม คือมีความชัดเจน โจงแจ่ง มีรูปลักษณ์ และลักษณะนามธรรมคือความนึกคิด อารมณ์ที่สามารถอธิบายได้ผ่านประสบการณ์ในอดีต

2) ความหมายและมโนภาพอันไร้ซึ่งคำอธิบาย (Semantic/ Imagistic obscurity) คือการรับรู้ความเข้าใจอันไร้ซึ่งคำอธิบาย จากสิ่งที่ปรากฏ เปรียบดังภาพที่มีความชัดเจนแต่ให้ความรู้สึกสับสน อยู่เหนือการใช้เหตุผล ภาษา ความหมายและคำอธิบาย ที่ไม่มีความชัดเจน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สองในกระบวนการที่ความชัดเจนเริ่มหายไป และจะพบกับความสับสนหรือความไม่แน่นอนของสิ่งที่เคยรับรู้ในเชิงประจักษ์ การรับรู้สิ่งต่าง ๆ นั้นอาจเริ่มคลุมเครือ และยากต่อการเข้าใจ

3) การรู้แจ้งแห่งอหิภาวะ (Penetration leading to non-duality) คือรู้แจ้งสภาวะสำคัญต่อการรับรู้สิ่งต่าง ๆ อันไร้ขอบเขต โดยไม่แบ่งแยกผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ว่าสรรพสิ่งนั้นล้วนมิได้แปลกแยกแตกต่างกัน มิได้มีสิ่งใดสมบูรณ์หรือเป็นอิสระออกจากสิ่งอื่น

จากลำดับ 3 ลักษณะสำคัญที่ทำให้เห็นถึงความหมายทางด้านสุนทรียภาพยูเก็น (Yugen) ที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นว่าการรับรู้ประสบการณ์ความลึกซึ้งนั้นสามารถที่จะนำไปสู่การรับรู้ประสบการณ์รู้แจ้งแห่งอหิภาวะ (Non-duality) เปรียบดังเครื่องมือที่จะนำไปสู่การเข้าใจความความจริงของสิ่งซึ่งตรงกันข้ามหลอมรวมเข้าด้วยกัน ว่าทุกสรรพสิ่งนั้นไม่มีความสวยที่แท้หรือความงามที่แปลกแยกออกจากสิ่งอื่น ไม่มีการแบ่งแยกออกจากกัน ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถอธิบายประสบการณ์ดังกล่าวได้อย่างชัดเจนหรืออยู่ในลักษณะที่เป็นรูปธรรม อันไร้ซึ่งข้อจำกัด ว่างเปล่า ไร้คานิยาม อยู่เหนือเหตุและผล ไร้รูปแบบ หากแต่สุนทรียภาพนั้นก็ชี้ให้เห็นความจริง ซึ่งปรากฏอยู่ ณ ตรงหน้า ท่ามกลางความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่เป็นสิ่งเดียวกัน และสามารถที่จะค้นพบได้ในชีวิตประจำวันของตนเอง

6. ผลการวิจัยและอภิปรายผล

จากผลการศึกษาพบว่า สุนทรียศาสตร์ยูเก็น (Yugen Aesthetics) คือสุนทรียภาพแห่งความลุ่มลึกอย่างไร้ขอบเขต (Subtle Profundity or Deep Reserve/ No bottom) แสดงถึงสภาวะความลึกซึ้ง คลุมเครือละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง ไม่ชัดเจน ไม่เปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา และแฝงถึงนัยยะบางอย่างมากกว่าสิ่งที่ปรากฏเป็นภาวะหรือคุณสมบัติที่มีอาจสามารถรู้หรือเข้าใจได้ทั้งหมด ซึ่งอยู่เหนือการหยั่งถึงด้วยปัญญา ไม่สามารถวิเคราะห์แบบวิภาษวิธีหรือกำหนดด้วยความหมายที่ชัดเจนได้ แต่ก็ได้หมายถึงว่าจะไม่สามารถรับรู้ได้เลย เพียงแต่เราสามารถที่จะรับรู้สุนทรียภาพ ณ ตรงนั้น แต่ไม่สามารถอธิบายด้วยภาษาได้อย่างชัดเจนต่อความจริงที่ปรากฏต่อประสบการณ์ของมนุษย์ การรับรู้ความเข้าใจอันไร้ซึ่งคำอธิบาย จากสิ่งที่ปรากฏ เปรียบดังภาพที่มีความความชัดเจนแต่ให้ความรู้สึกสับสน อยู่เหนือการใช้เหตุผล ภาษา ความหมายและคำอธิบาย แสดงให้เห็นถึงการมุ่งที่จัดหรือละทิ้งสภาวะการยึดมั่นถือมั่นต่อการมองโลกและชีวิต ซึ่งมักปรากฏอยู่ในศิลปะเซน, งานจิตรกรรม, การชมสวนคาเระซันซุยุ และศิลปะการแสดงละครโนห์ ไม่เพียงแต่การรับรู้สุนทรียภาพผ่านงานศิลปะ แต่ยังหมายรวมถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวันทั้งหมดของมนุษย์ ก็สามารถรับรู้ถึงสุนทรียภาพยูเก็นนี้ได้

สุนทรียศาสตร์ยูเก็นมีความสอดคล้องกับแนวคิดอหิภาวะในเซน คือการรับรู้สุนทรียภาพลึกซึ้งอันไร้ขอบเขต มุ่งให้เห็นถึง ความไม่มีตัวตน และการหลุดพ้นจากอหิภาวะ การรับรู้ประสบการณ์รู้แจ้งอหิภาวะ (Non-duality) เปรียบดังเครื่องมือที่จะนำไปสู่การเข้าใจความความจริงของสิ่งซึ่งตรงกันข้ามหลอมรวมเข้าด้วยกัน ว่าสภาวะแห่งความจริงในการรับรู้สรรพสิ่งนั้นล้วนว่างเปล่าเป็นศูนยตา (Emptiness) เป็นการละทิ้งมโนภาพอันเกี่ยวกับความมีกับไม่มีของคู่ตรงกันข้าม ที่มีไขการยืนยันหรือปฏิเสธการมีอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งของประสบการณ์ดังกล่าว ไม่ว่าจะดำรงอยู่ในสภาวะเงื่อนไขใดก็ตาม การตัดสินใจใดนั้นงาม

หรือไม่นั่นจึงเป็นเรื่องที่ยากจะอธิบายว่ามีความชัดเจนอย่างไร มิใช่การแสวงหาความสมบูรณ์แบบ ความงามที่แท้จริง หรือสิ่งที่เด่นชัด แต่เป็นการรับรู้สุนทรียภาพของความงามซึ่งอยู่เหนือความจริงที่ปรากฏ สุนทรียภาพยูเก็นจึงสื่อถึง นัยยะแห่งความคลุมเครือ ความลึกลับ ที่ไม่ชัดเจน ซึ่งไร้ขอบเขตหรือกรอบกำหนด เป้าหมายแห่งสุนทรียศาสตร์ ยูเก็นจึงเกี่ยวโยงกับประสบการณ์ที่พยายามปลดปล่อยสภาวะภายในจิต ให้ออกจากการปรุงแต่ง และเป็นอิสระจากสรรพสิ่ง กล่าวคือการเข้าใจและรับรู้ต่อความงามยูเก็น สามารถที่จะยกระดับไปสู่การรู้แจ้งของปัจเจกบุคคลเพื่อข้ามพ้นระบบเหตุผล กรอบความคิด หรือตรรกะที่ก่อให้เกิดการตัดสินใจในทางตรงกันข้ามแบบทวิภาวะ เพราะไม่มีข้อจำกัดใด ๆ อีกต่อที่จะให้นิยาม ประสบการณ์ ณ ตรงหน้า จึงเผยความจริงสูงสุดแก่ผู้สัมผัสเพียงเท่านั้น สุนทรียภาพและประสบการณ์ที่แท้จริง นำไปสู่หลักการที่สัมพันธ์กันระหว่างอทวิภาวะ ในปรัชญาเซนที่ปรากฏในสุนทรียศาสตร์ยูเก็น ดังนี้

6.1 ปฏิเสธระบบความคิด ภาษา และเหตุผล (*Rejects system of thought, language and reason*) จากหลักการของพุทธปรัชญาเซนนั้นเห็นว่า ภาษาหรือเหตุผลย่อมมีบทบาทแก่การอธิบายความจริงเพียงด้านใดด้านหนึ่งในกรอบแนวคิดแบบทวิภาวะ (Duality) ซึ่งเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อสื่อความหมายเฉพาะว่าสิ่งหนึ่งแตกต่างจากอีกสิ่งหนึ่งอย่างไร เป็นเป็นเพียงความจริงในระดับสมมติสัจจะเท่านั้น มิใช่การนำไปสู่การเข้าใจสัจธรรมสูงสุดบนหลักการแห่งเซน การพยายามใช้ระบบตรรกะและภาษาตัดสินประสบการณ์สุนทรียะต่าง ๆ ทำให้โลกในการคิดนั้นเป็นโลกที่ถูกแยกด้วยวิชาความรู้ และแยกกันตามการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย ใ้มนุษย์ยึดมั่นถือมั่น ยึดติดตัวอักษร และเห็นว่ามันคือความจริงสูงสุดที่พึงยึดถือ สิ่งเหล่านั้นจึงทำให้ความรู้สึกรักตัวของมนุษย์ต้องแตกแยกตามไปด้วย จากแนวคิดอทวิภาวะนี้เองทำให้เห็นว่า ความจริงสูงสุดไม่สามารถถูกกำหนด อธิบาย จำกัดด้วยคำพูดหรือแนวคิดใด ๆ และการรับรู้สุนทรียภาพยูเก็น ที่พึงแสดงออกถึงลักษณะแห่งการปฏิเสธการใช้ภาษา ความคิดและเหตุผลทั้งหมด การพยายามที่จะเข้าใจความจริงสูงสุดนั้นมนุษย์ไม่สามารถที่จะใช้ความคิด ภาษา หรือเหตุผลได้ ถึงแม้จะสามารถรับรู้ประสบการณ์ที่กำลังเผชิญ แต่ก็ไม่สามารถสื่อสารได้อย่างชัดเจนและตรงไปตรงมาภายใต้ภาษา ความจริงสูงสุดดังแนวคิดอทวิภาวะในสุนทรียภาพยูเก็นจึงอยู่เหนือตรรกะวิภาษวิธีทั้งหมด สรรพสิ่งที่ถูกกำหนดด้วยภาษา และคำ ระบบความคิด ภาษา และเหตุผล จึงไม่สามารถที่จะระบุชี้ชัดอย่างโดยตรงได้ว่าหมายความว่าอย่างไร ความหมายโดยนัยถึงสุนทรียภาพยูเก็นจึงรับรู้ถึงได้เพียงความรู้สึกถึงความคลุมเครือ และความไม่ชัดเจน ซึ่งเผยแก่ผู้ที่เข้าถึงสัจธรรมดังกล่าวนี้เอง

6.2 ไร้รูปแบบและกฎเกณฑ์ (*Unbound by form and rules*) ทำให้เห็นว่าการมุ่งระบุความหมายของความงาม ศิลปะ หรือกรอบความคิดที่จะนำมาสู่การนิยามสุนทรียภาพของยูเก็น ไม่สามารถที่จะใช้รูปแบบหรือกฎเกณฑ์ในการกำหนดคำอย่างเป็นรูปแบบความหมายว่างามอย่างไร งามเพียงใด และเกี่ยวข้องอย่างไรกับศิลปะ เป็นประสบการณ์ที่ทำได้เพียงการรับรู้ ถึงสภาวะของความลึกลับ คลุมเครือ ละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง ไม่เปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา และสื่อถึงเพียงนัยยะบางอย่างเท่านั้น การกำหนดรูปแบบและกฎเกณฑ์ทางสุนทรียภาพหรือการดำเนินชีวิตเพื่อแสวงหาความสมบูรณ์แบบ ชัดเจน และเติมเต็มความรู้สึกที่ประจักษ์แก่มนุษย์ในลักษณะที่เป็นรูปธรรม ล้วนแล้วแต่นำไปสู่การยึดมั่นถือมั่น หากแต่นัยยะสำคัญแห่งสุนทรียภาพยูเก็นมุ่งทลายระเบียบ วิธีคิดที่เต็มไปด้วยแบบแผน แห่งการวางกรอบทางสุนทรียภาพทั้งหมดเพื่อค้นพบประสบการณ์

ที่ว่าความจริงสูงสุดนั้น ไร้ข้อจำกัด ไร้คำอธิบาย และไร้ความชัดเจน เป็นอิสระ ไม่ได้ถูกกำหนดภายใต้เงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น ความลุ่มลึกอย่างไร้ขอบเขตจึงเป็นหนึ่งในคุณลักษณะที่สะท้อนอยู่ในศิลปะเซน เปรียบเสมือนเครื่องมือแห่งการรับรู้สัจธรรม ซึ่งไม่เพียงแต่สะท้อนถึงแนวคิดทางศิลปะ แต่นำไปสู่ความเข้าใจธรรมดาดำเนินว่าทุกสรรพสิ่งนั้นว่างเปล่า ไม่มีแบบที่ตายตัวสำหรับการดำรงอยู่ ทุกสิ่งนั้นดำเนินไป ปรากฏ ความเป็นจริงตามธรรมชาติที่เป็นเช่นนั้นเอง เป็นอิสระจากความหลากหลายทั้งหมด และเป็นสิ่งหนึ่งเดียวกัน

6.3 มุ่งให้ความสำคัญต่อความงามในธรรมชาติของสรรพสิ่ง และน้อมรับแก่ความเป็นไปได้ทั้งหมด (*Emphasize the beauty of nature and embracing infinite possibilities*) คือการให้ความสำคัญต่อความเป็นไปได้ของธรรมชาติ ที่เห็นถึงความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ว่าทุกสรรพสิ่งนั้นล้วนอิงอาศัยซึ่งกันและกัน การรับรู้สุนทรียภาพยูเก็น มิใช่เพียงการรับรู้ถึงเป็นสภาวะที่อยู่เหนือเหตุผล ต่อความจริงที่ปรากฏ ซึ่งอยู่ตรงหน้า ณ ปัจจุบัน แต่ยังสะท้อนถึงความเข้าใจ แห่งแนวคิดอภิวาทะของปรัชญาเซนที่ว่าทุกสรรพสิ่งกำลังดำเนิน เกิดขึ้น เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีสิ่งใดคงอยู่ถาวร ไม่จบสิ้น เห็นถึงธรรมชาติอันสูงสุด คือเห็นความเป็นตลตา ของกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของสิ่งนั้นตามทิศทางที่สิ่งนั้นเป็น ซึ่งเป็นรากฐาน และปรากฏการณ์ของสรรพสิ่งที่กำลังเผชิญ ท่าทีของผู้สัมผัสสุนทรียภาพแห่งยูเก็นจึงปล่อยให้สิ่งเหล่านั้นดำรงอยู่ในที่ที่มันอยู่ และเป็นในสิ่งที่มันเป็น มิใช่การเลือกที่จะไม่กระทำอันใด มิใช่ในฐานะผู้ตัดสินหรือเป็นผู้ที่จะเข้าไปจัดการ แต่เป็นท่าทีแห่งการเคารพและนอบน้อมธรรมชาติและสรรพสิ่งสงบบ้าง เปิดรับความเป็นไปได้ทั้งหมดที่กำลังจะเกิดขึ้น โดยไม่ตัดสินใด ๆ ของทุกสถานการณ์อันไม่มีที่สิ้นสุด

6.4 มุ่งทลายวิธีคิดแบบทวิลักษณ์ (*Transcending Duality*) เป็นสาระสำคัญสูงสุดแห่งการรับรู้อภิวาทะในสุนทรียภาพยูเก็น แสดงให้เห็นถึงการมุ่งที่จะจัดหรือละทิ้งสภาวะการยึดมั่นถือมั่นต่อการมองโลก และนำไปสู่การทลายกรอบคิดแบบทวิลักษณ์หรือทวิภาวะ (Duality) โดยไม่แบ่งแยกผู้รู้ (Subject) และสิ่งที่ถูกรู้ (Object) ว่าสรรพสิ่งนั้นล้วนมิได้แปลกแยกแตกต่างกัน มิได้มีสิ่งใดสมบูรณ์หรือเป็นอิสระออกจากสิ่งอื่น การไม่มีอยู่ก็คือการมีอยู่ หรือการไม่มีอยู่ก็คือการมีอยู่ในขณะนั้นเช่นเดียวกัน เป็นการขจัดคุณค่าเปลือกนอกความเสแสร้งจากการปรุงแต่ง ทำให้ไม่มีความสมบูรณ์แบบที่แท้ ไม่มีตัวตนที่สามารถยึดมั่นได้ ไม่มีความดีหรือความชั่ว ไม่มีความงามหรือไม่งาม เห็นว่าทุกสรรพสิ่งในโลกนี้ไม่มีสิ่งใดที่มีแก่นสาร มิใช่การยืนยันหรือการปฏิเสธสภาวะแห่งปรากฏการณ์ แต่เป็นความจริงสูงสุดที่ว่าทุกสรรพสิ่งนั้นล้วนว่างเปล่า ไร้แก่นสาร ล้วนเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยจากสิ่งอื่น ดังนั้นจึงไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง สรรพสิ่งจึงล้วนเป็นหนึ่งเดียวกัน ดำเนิน เกิดขึ้น อย่างเป็นพลวัต มนุษย์จึงมิใช่เป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินสิ่งอื่น และแยกออกจากธรรมชาติสุนทรียเจตคติแห่งยูเก็น จึงมิได้หมายถึง การถอยออกจากการยึดติดกับความหมายความคิดภายในที่มีอาจรับรู้ได้ ถึงความลึกกลับ หากแต่เป็นเครื่องมือสู่การเข้าใจความเป็นจริงของสิ่งที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้า ที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยกรอบเหตุผลและภาษา คือการหยั่งถึงอภิวาทะ (Non-duality) เป็นอิสระจากการยึดมั่นถือมั่นทั้งปวง

7. สรุปและข้อเสนอแนะ

อหิวาภาวะในปรัชญาเซนที่ปรากฏในสุนทรียศาสตร์ยูเก็น คือการรับรู้สุนทรียภาพลึกลับอันไร้ขอบเขต มุ่งให้เห็นถึง ความไม่มีตัวตน และการหลุดพ้นจากอหิวาภาวะ ว่าสภาวะแห่งความจริงในการรับรู้สรรพสิ่งนั้น ล้วนว่างเปล่าเป็นศูนย์ตา (Emptiness) เป็นการละทิ้งมโนภาพอันเกี่ยวกับความมีกับไม่มีของคู่ตรงกันข้าม ที่มีใช้การยืนยันหรือปฏิเสธการมีอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งของประสบการณ์ดังกล่าว มิใช่การแสวงหาความสมบูรณ์แบบ หรือสิ่งที่เด่นชัด แต่เป็นการรับรู้สุนทรียภาพของความงามซึ่งอยู่เหนือความจริงที่ปรากฏถึงความสัมพันธ์ระหว่างอหิวาภาวะปรัชญาเซนในสุนทรียศาสตร์ยูเก็น สรุปได้ 4 ประการคือ 1) ปฏิเสธระบบความคิด ภาษา และเหตุผล (Rejects system of thought, language and reason) ไม่ว่าจะดำรงอยู่ในสภาวะเงื่อนไขใด การตัดสินใจว่าสิ่งใดนั้นงามหรือไม่นั้นจึงเป็นเรื่องที่ยากจะอธิบายว่ามีความชัดเจนอย่างไร 2) ไร้รูปแบบและกฎเกณฑ์ (Unbound by form and rules) สุนทรียภาพยูเก็นจึงสื่อถึงนัยยะแห่งความคลุมเครือ ความลึกลับ ที่ไม่ชัดเจน ซึ่งไร้ขอบเขตหรือกรอบกำหนด 3) มุ่งให้ความสำคัญต่อความงามในธรรมชาติของสรรพสิ่ง และน้อมรับแก่ความเป็นไปได้ทั้งหมด (Emphasize the beauty of nature and embracing infinite possibilities) 4) มุ่งหลายวิธีคิดแบบทวิลักษณ์ (Transcending Duality) กล่าวคือการเข้าใจและรับรู้ต่อความงามยูเก็น สามารถที่จะยกระดับไปสู่ การรู้แจ้งของปัจเจกบุคคลเพื่อข้ามพ้นระบบเหตุผล กรอบความคิด หรือตรรกะที่ก่อให้เกิดการตัดสินใจในทางตรงกันข้ามแบบอหิวาภาวะ เพราะไม่มีข้อจำกัดใดอีกต่อไปที่จะให้นิยาม สุนทรียภาพและประสบการณ์ที่แท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- ไคเซดซ์ ที. สุกุจิ. (2518). *เซนกับวัฒนธรรมญี่ปุ่น*. จำนงค์ ทองประเสริฐ, ผู้แปล. ราชบัณฑิตยสถาน.
- วณัสนันท์ ขุนพล.(2553). *แนวคิดเรื่องวะปี-ชะบิในปรัชญาเซน*. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2546). *พุทธศาสนamahayan*. ศยาม.
- อิสระ ตรีปัญญา. (2551). *สุนทรียทัศน์ในงานจิตรกรรมแบบเซน*. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Boyer, R. L. (2020). *The Zen of Yugen: Ineffable Mystery and Depth in Traditional Japanese Aesthetics*. Graduate Theological Union.
- Gregg, S. C. J. (2017). *Ludic Yugen Aesthetic as method in the art of recording*. Australian National University.
- Hume, N. G. (1995). *Japanese Aesthetics and Culture: A Reader*. New York Press.
- Li, J. (2022). *The non-dual and interconnected nature of aesthetics judgments*. Uppsala University.
- Li, Y., & Jiang, Q. (2023). *The development and influence of Japanese aesthetics and its manifestation in Japanese animation*. SHS Web of Conferences, 153, 01007.
<https://doi.org/10.1051/shsconf/202315301007>
- Loy, D. R. (1947). *Nonduality: A study in comparative philosophy*. Yale University Press.
- Richie, D. (2007). *A tractate on Japanese aesthetics*. Stone Bridge Press.
- Rheingold, H. (1988). *They have a word for it: A lighthearted lexicon of untranslatable words & phrases*. Jeremy P. Tarcher, Inc.
- Suzuki, D. T. (1959). *Zen and Japanese Culture*. Princeton University Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctvc77449>
- Susuki, D. T. (2019). *Zen and Japanese Culture*. R. M. Jaffe (Trans.), New Jersey: Princeton University Press.
- Thornbill, A. H. (1993). *Six Circles, One Dewdrop*. Princeton University Press.
- Tsubaki, A. A. (1971). Zeami and the transition of the concept of Yugen: A note on Japanese aesthetics. *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 30(1), 55–67.